XXV річниці Радянської влади на нашій славній Україні — присвячую

ПОЕМА-ВИДІННЯ

Тебе — від ніжного світанку
Аж по останні смертні дні —
Не як дитя, не як коханку
І навіть не як матір — ні!

Тебе, як вітер у неволі,
Тебе, як сонце у гробу,
Як власні радощі і болі,
Як власну юність і журбу,

Як стиски серця в час прощання,
Як втому наболілих ніг,
Що після довгого вигнання
На отчий клоняться поріг,

Як слово хорого дитяти,
Як просинь дальньої мети,
Як тінь, котрої не впіймати
І від котрої не втекти,

Як огник в непроглядній ночі,
Як трепет щастя навесні,
Як сльози радісні жіночі
У благовісній тишині, —

Тебе ношу я в грудях темних
І в невсипущому мозку,

Мою найкращу з дум наземних,
Жагу й любов мою палку!

Ласкаве небо, грім залізний,
Була ти, будеш і єси!
Тобі, тобі, моя Вітчизно,
У серці дзвонять голоси.

Перший голос.

Великій і чистій воді,
Що живить, свіжить нас і поїть,
Що студить по спраглім труді,
По бої гарячім спокоїть,

Що стомленим сни навіва,
Що юних на подвиги будить, —
Мої найчистіші слова
Хай жертвою чесною будуть.

Хто знав незмірну жагу,
Той міру словам моїм знає.
Як землю, від спеки тугу,
Липнева жарінь допікає,

Як кожне благає стебло
І кожна травинка голосить.
О! Темної хмари крило
Найвище нам щастя приносить.

"Вологи, вологи!" — в огні
Шепочуть прив'ялі діброви,
І котиться грім вдалині,
Такий довгождано-раптовий!

"Вологи! Життя хоч на мить!" —
У тирсі сухій завмирає...
І раптом війнуло, шумить,
Ворожить, чарує, співає.

І знову весни вороття,
І ржуть над чорноземом коні,
І світ, як умите дитя,
Сміється на матернім лоні.

Хто знає походів трудних
Каміння, і терен, і порох,
Утому скривавлених ніг,
Жароту доріг неозорих,

Огонь запорошених ран,
Дихання, застрягле в гортані,
І небо, як висохлий жбан,
І землю, зотлілу до грані,

Той знає, що значить ріка,
Лямоваиа зіллям зеленим,
Вода, що з землі виника
І дише спокоєм студеним.

О водо! О щастя земне!
О радість — жагу вдовольнити!
Спадай, оросивши й мене,
На жито, на квіти, на віти!

О ріки, ви сестри мої!
Кружляючи разом з землею,
Запліднюйте щастям її —
І піснею станьте моєю!

Другий голос.

— Не кидайсь хлібом, він святий! —
В суворості ласкавій,
Бувало, каже дід старий
Малечі кучерявій.

— Не грайся хлібом, то ж бо гріх! —
Іще до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало, каже мати.

Росли малята, з немовлят
Робилися дорослі,
І чуте десять літ назад
Забувано навпослі,

І до архіву слово "гріх"
Здали не під підстави
Ми всі, навчавши слів нових
Дитинство кучеряве.

Проте лишилася у нас,
І зовсім це не хиба,
Глибока шана повсякчас —
Так! — до святого хліба!

Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські родить мови.

Хто зерно сіє золоте
В землі палку невтому,

Той сам пшеницею зросте
На полі вселюдському.

Третій голос.

Гойдає вогку черемшину
Весни всевладної рука,
І серце пісню солов'їну
На поєдинок виклика.

У кожнім кетязі пахучім,
У кожнім квіті, що зійшов,
Струмує струменем кипучим
Моє життя, мій спів і кров.

І тропи сходяться ведмежі
Тобі, о пристрасте, до ніг,
І вколо білої одежі
Кружляє черемшини сніг.

О мила, біла, сніжнокрила,
Ти прилетіла, прибула,
І руки навстіж розкрилила,
І шовк одкинула з чола.

Неначе з подиву, зіниці
Розкрились широко, як ніч,
І сон, що вік не пересниться,
З зелених котиться узбіч.

І квіти клоняться пашисті,
На милих тануючи устах,
І ніч в янтарному намисті
Стоїть до ранку при дверях.

Одхилилася завіса минулого.
В тумані встають силуети.

Силует перший.

Хлопчина в подертій одежі,
Торбинка: цибуля і хліб.
І вечір, і втома, і вежі
Високого міста. "Коли б!"

Коли б не спіткнуться, не впасти,
Дійти, увійти, досягти!
Коли б хоч не взяти, то вкрастиі
Ні! Взяти! Відняти! Згребти!

І клониться ночі у ноги
Недуга поблідлого дня,
І бризки болота. "З дороги!" —
Пухке на коні паненя.

Силует другий.

Вишиває і співає,
І ніхто того не зна,
Де узор вона кінчає,
Де ту пісню почина.

Світу б цілому співала,
Вишивала б — всій землі!
Хата. Мати нездужала.
Хліб зацвілий на столі.

— Натомилася, дитино?
А піди вогню позич! —

Мертве зігнуте коліно.
Ніч. У серці вічна ніч.

Силуети.

Їх багато, багато, багато.
Темні зморшки на лицях худих.
Тих скалічено, тих лиш підтято,
Тих убито, а мучено — всіх.

Світ — веселка, що з річки до лісу
Простяглася по небу, ясна,
І крізь райдужну видно завісу
Легкий зарис рибалки й човна.

Ну, а їм — ні рибалка, ні човен,
Ні веселка, ні небо, ні ліс.
Тільки хрипи глухих перемовин,
Тільки зашморг, що горло затис.

Їх багато, багато, багато...
Біль горба та клятьба на раба...
Клято, проклято і переклято...
І встає на землі боротьба.

Голос.

У петербурзькому заметі
На скам'янілім битюгу
Спинився Олександер Третій,
Народ зігнувши у дугу.

Росія на морозі гола
Казенним гріється вином,

І обіймається Микола
З тобольським п'яним мужиком.

І ти, і ти, народе рідний,
Серед задушених братів...
Невже ж для цього Вершник Мідний
Коня край прірви зупинив?

Повів бурі
Стояв Ісакій тьмяно-смутен,
І Вершник охляп не скакав,
Коли підхмелений Распутін
Росію вроздріб продавав.

Нева стогнала від печалі,
В тифу здригалася війна,
Як у Таврическому залі
Йшла переторжка голосна.

Та сколихнулось поле й море,
У ділі — слово ожило,
О, годі ранити докором,
Де треба гострого меча!

Палац Кшесінської, як форум,
Стрясла правиця Ілліча.

Казка.

Пустила фея золотий клубок,
За ним услід у світ пішла дитина,
І розкривав простори кожен крок,
І трепетала далеч лебедина.

Лежала мати, хора вже давно,
І не пускала ясного дитяти, —
Тож уночі втекло воно в вікно
Цілющих ліків матері шукати.

Перелісками і ярами йшла,
А де дорога слалася надвоє, —
Дитину нитка золота вела,
Як друг незрадний, до води живої.

Казала фея, що, мов дзвін, дзвенить
Одно на світі джерело студене,
І на сторожі вірно там стоїть
Її, дитини, мужній наречений.

Як місяць, горде мав він чоло
І світлі очі — лазурові зорі,
Із-під каміння сам він джерело,
Мов іскру, вибив у борні суворій.

Ішла дитина, і нерівна путь
Не раз вела у нетрі й чорні хащі,
Де гад сичить, де звірі злі ревуть,
Вергаючи отруйний дим із пащі.

Ішла дитина, на очах росла,
Змагала в серці острах передвічний,
І в слушну мить їй фея подала
До білих рук булатний меч двосічний.

Ішла вона не день, ішла не рік,
І вродою доспіла, як пшениця,
Коли вступила у дівочий вік
З мечем двосічним у стрункій правиці!

І не один у яр скотився звір,
І не одна розсічена гадюка
Сконала там, де між борів та гір
Пройшла з мечем красуня білорука.

І час настав. У чаші голубій
Переливався ранок, як перлина,
І край безодні при воді живій
Зустрілася із Жовтнем Україна.

Сон — не сон.

Ти вся була — пружиста тетива,
Натягнена до краю, до відмови.
Ти вся була — зірниця світова,
Що озорила луки і діброви.

Горіла в пісні свічкою печаль,
Минулих літ єдина осолода.
Позаду — стільки мурів і проваль,
Перед тобою — далеч ясновода.

Дніпро зеленим лукам рокотав,
Трава шептала у лугах ласкава
Про Жовті Води, славу серед слав,
Про чуб і про сережку Святослава,

Про сірий камінь з іменем Сірка,
Накресленим правицею безсмертя,
Про дні, коли нога робітника
Топтала вперше хартії подерті,

Про вічну правду мозолястих рук,
Що золоті виводили будовк,

Про день, коли Шевченко-самоук
Вістив науку гніву і любові,

Коли, як річка рано навесні,
Влилася ти в нове всесвітнє море,
І в арсенальськім спалено вогні
Неправду сиву і пожовкле горе, —

Ти встала, рідна, навстріч всім вітрам
І на питання — будем чи не будем? —
Світам, сонцям, братам і ворогам
Одповіла могутнім Дніпробудом.

Колишеться і хвилює мла. У ній проступає білість і золото Лаврської дзвіниці, зелень розлогих пагорбів, ниви, сади, будови. Ірпінь. Молодий садок.

Чи пам'ятаєш ти, моя дружино,
Той день весни, солодкої, як біль
Кохання першого? Я у садку
З Богданчиком вовтузився: садили
Під тином ми акації колючі,
Щоб затінок і захист нам давали
Та садові. Ти на пухких грядках
Висаджувала цибульки тюльпанів
І корені потворні, із яких
Прекрасні мали вирости жоржини.
Лунали дружні голоси сусідів,
Пересміхи, перегуки. Шумів
Веселий поїзд, несучи людей,
Всіх до одного сп'янених весною,
І піснею про Галю молодую
В ньому дзвеніла молодість сама.
Метелик ранній пролетів бездумно,
Немов листок сухий, зненацька сів

На яблуньку, що посадив її
В порядку шефства жвавий Копиленко, —
І знову знявся, зляканий Богданом
Чи Булькою, що в радості собачій
Зичливо гавкала на цілий світ.
Текло повітря вогке над землею,
Вітрила-хмари в синяві пливли,
І серце ждало. Раптом з далини
Почувся — ніби тільки уявився —
Глибокий звук. Я стрепенувся перший
І крикнув: "Гуси!" То були вони,
Мандрівні птиці, вісники весни!
І всі ми приязним дивились оком
На ключ гусей, що плив шляхом високим,
І причувались в гоготанні їх
Добросусідські вигуки та сміх,
Як тут, у нас. О гуги. гусенята!
Прилиньте нині вактя на крилята
Земних дітей! Та ні! Дарма! Дарма!
Мій сад — пустеля, і мій дім — тюрми!
І звертаю я голос на захід, що жевріє за моїм вікном.
Пастушки босоногі
І дівчата у вогких волошках,
Матері, що дітей на порозі стрічали
З грушевою ложкою в добрій руці!
Ковалі й хлібороби, Учені й співці,
Що з одної виходили хати
На дороги широкі, як світ!
Винахідники і садоводи,
Що одважно й рішуче
Перекроювали шати землі
На свою і нашу вподобу!
Києве мій злотолитий,
Ірпінська тишо смолиста
І рожева моя Романівко!

Ріки й луки, поля і заводи,
Духотворені людським трудом!
Світла кімнато моя
З голосними, як дзвони, книгами!
Портрети Шевченка і Руставелі,
Пушкіна бронзовий бюсте,
Початківців наївні листи!
Ніжні щепи, що я садив
Із веселими, милими друзями!
Народу мойого жаго невтоленна,
Що вела на круті верхогір'я,
Пурпуровим засіяні маком
І повиті нетлінними лаврами!
Хто це все перекреслив
Чорно-кривавою смугою?
Хто вкинув у чашу погожого ранку,
Коли мій синок
І тисячі наших синів і доньок
У свіжому бачили сні
Ковалевого сина й кріпацького сина
І тієї, що смерть поборола
Свого слова безсмертною крицею?
Україно! Прокляттям ти вся загриміла,
Гнівом ти вся налилась
По тонкі золочені вінця, —
І жага животворна твоя
Стала помсти святою жагою!
Ти жива, Україно моя,
Ти жива у родині великій,
У родині народів, що їх
Сила Жовтня навіки з'єднала,
Як єднає нагірні бурхливі річки
І спокійні річки степові
Море в лоні своїм незглибимім!
Ти жива в мозолястих руках трудових,

Що руками вояцькими стали,
Ти жива, бо з тобою в бою,
Всі очоливши братні народи,
Той народ, що великого Леніна дав
Людям і людству!
Ти жива, Україно моя,
Бо у гомоні вод твоїх чистих,
Бо у шелесті нив твоїх рідних
Ворогу — смерть!
Ти жива, бо в безсмертнім братанні,
Що окрилене Партії вітром,
Що осяяне Партії сонцем,
Ворогу — смерть!

Голос прокляття.

Від синього неба і синіх квіток,
Від доброго серця і чистих думок,
Від поля, повитого в ранішній сон,

Як дар, як удар наш, зустріньте прокльоні
Від рук, що пручались на матернім лоні,
Від наших народжень, від наших агоній,
Від пісні, від праці, від книг, від завзяття —
Зустріньте прокляття!
Немає покари, що вам заважка,
На світі немає легкого листка,
Що б каменем вам на сумління не ліг,
Коли б хто сумління збудити в вас міг!
Немає судді, що б здолав пом'якшити
Вам вирок смертельний, поріддя несите,
Немає руки, мозолями святої,
Що вас не жадала б скарать за розбої!
Те тіло, що впало від месницьких рук,
Здаля облітає презирливий крук.

Де крик душогуба навіки замовк, —
З огидою виє зневажливий вовк.
Земля вас не прийме в обійми святії,
Лиш вітер-могута по світу розвіє
У дебрі-пустині, на піски безводні,
Розносячи ваші останки холодні.
Від поля, від моря, від чорних могил,
Від хмари пожарів, що тьмить небосхил,
Від сиріт і вдів, від старців і калік —
Прокльон вам навік!
І я бачу її, бачу ту, кому до страдницьїих ніг клали поети всього світу і всіх століть найдорожчі свої приносини.
Бачу матір.

Простягла руки схудлі,
Розчесала русі кудрі,
Ой, що кучер до кучера, —
Чи то ж краса докучила?

Чи то ж літа не краснії,
Чи оченьки не яснії?
Ой не краса докучила —
Гримить-гуде за тучами,

Ллє зливою злостивою
Над матір'ю над сивою.
Іди ж, синку, кудрявчику,
Кудрявчику-ласкавчику,

Тройзіллячком умиваний,
Яр-м'ятою укриваний,
Сподіваний, угріваний!

Уста стулю — мовчатиму,
Сльозу в очах держатиму,
Коня твого за поводи
Сама візьму у проводи.

Іди, іди, дитя моє,
Не вкрий себе ні плямою,
Брати стоять за брамою.

Зовуть брати — в похід іти,
В похід іти, народ вести.
Кладу тобі печать одну,
Як гнів моїх проклять, міцну:

Бий ворога не мружачись,
Усім життям напружачись,
У серце бий недоброго,
Бо роду ж ти хороброго.

Уста стулю — мовчатиму,
Сльозу в очах держатиму,
Листів твоїх чекатиму.

І йдуть сини, несучи в грудях материне благословенн я, —і гуде земля — і шумлять води — і труп ворожий сиру землю криє — і в серці озивається слово:

Ти вся — жага, ти вся — горіння,
Ти — лук, стріла і тетива,
Століттям явлене видіння,
Моя зірнице світова!

Не раз таїли муку чорну
Твої затиснені уста,

Коли по воду животворну
Ти йшла, мандрівнице свята.

Як ти верталася додому
Від райдужного джерела
І на коромислі тугому
Дві кінви золоті несла, —

Напав розбійник із-за рогу,
Розбив сосуди золоті
І тіла вічномолодого
Розп'яв безсмертя на хресті.

І ти, розкинувши рамена,
Дивилась, як дітей твоїх
Орда розтоптує шалена,
І ніж разить, і тне батіг,

Як падають доми і вежі
З блакиті гордої у прах,
Як зміями повзуть пожежі
По біло-голубих хатах,

Як від вогню чорніють вишні,
Отари й череди біжать,
І тоне світ у тьмі кромішній,
І стогне поле від проклять, —

І погляд твій німий, о мати,
Понад землею загримів,
Заглушуючи всі гармати
І всіх єднаючи синів.

І почалась велика дія,
Назнаменована пора, —
І ще немає чародія,
Ще не загострено пера,

Ще не розгорнуто сувої,
Щоб пурпурове начертать,
Як з нелюдами у двобої
Людська зарокотала рать.

Відчувши в грудях спільну рану
І спільний бачивши пожар,
Устав пастух з Узбекистану,
Із Тули — тесля та зброяр.

Устав твій син, о рідна мати,
З синами сестер-матерів,
І на нападницькі гармати
їх грім правдивий загримів.

І хоч тяжкі іще дороги
До світосяйного кінця, —
З'єднала воля перемоги
Всі чесні голови й серця.

О, бачу я вогнем облиту
Страждущу постать на хресті, —
Та знаю: доки сонця-світу,
Не зникне правда у житті,

І вірю, нене, до загину,
Що зійде промінь у долину,
Неначе шабля золота, —
І в заповідану годину

В прозору тишу голубину
Ти зійдеш, рідна, із хреста!

1942 р. Нова редакція — 1956 р.